

Kadettikoulujen ja upseerikoulutuksen osuus ja merkitys suomalaisessa koulutusjärjestelmässä ja yhteiskunnassa

Haapaniemen sotakoulu osana suomalaista
koululaitosta 1779–1819

Sotakoulun perustaminen ja sen opetusohjelma

ORGANISOIDUSTA JA TAVOITTEELLISESTA suomalaisesta upseerikoulutuksesta voidaan puhua vasta Yrjö Maunu Sprengtportenin tultua 1770-luvulla Savon prikaatin komentajaksi ja perustettua Haapaniemen sotakoulun. (Elio 1973, 9–10.) Ei ole yllätys, että taapaamme juuri Sprengtportenin silloin kun upseerikoulutusta Suomessa aloitettiin. Hän oli ensimmäisiä nykyaikaisittain sanottuna turvallisuuspolitiikkoja Pohjolassa. Hän ajatteli laaja-alaisesti myös Suomen turvallisuustilannetta.

Sprengtportenin mielestä Ruotsi-Suomessa tarvittiin kaksi upseerikoulua, joista toinen olisi Suomessa. Opetustyön perusteina olivat kotiseudun tuntemus ja luonteen kasvatusta, joissa Sprengtporten pyrki kehittämään sopivia metodeja suomalaisia varten. Hänen mielestään avomaastossa käytettävä lineaaritaktiikka ei sopinut Savoona. Topografian ja taktiikan oli liityttävä hänen mielestään toisiinsa. Upseerien oli hallittava myös johtamiensa sotilaiden äidinkieltä, suomea. Sprengtporten lähetti esityksensä kuninkaalle taisteluohtesääntöluonnokseksi 23.3.1779. Ohjesääntöluonnos sisälsi myös ehdotuksen upseerikoulutuksen aloittamiseksi Savossa. Sprengtportenin tekemän esityksen perus-

teella upseerikoulutus alkoi Kuopiossa 1.8.1780 ja jatkui Rantasalmella Haapaniemen kuninkaankartanossa 1.3.1781 (Elio 1973, 19–23.)

Ammattikoulutusta Haapaniemellä olivat linnoitusoppi, karttanpiirustusoppi, tykistöoppi, taktiikka ja ns. optiikka, jolla ymmärrettiin etäisyyksien ja maaston silmämääräistä arviointia. Tärkeimpänä ammattiaineena pidettiin linnoitus- ja karttanpiirustusoppia.

Koska oppilaat tulivat kouluun nuorina, 13–15-vuotiaina, eikä heiltä vaadittu muuta kuin ”hyvä lukutaito, jonkin verran kirjoitus- ja laskutaitoa sekä katekismuksen tuntemusta”, oli tärkeätä yleissivistävien aineiden opettaminen ammattiaineiden ohella. Näin Haapaniemen sotakoulu muodostui toisaalta oppikouluksi ja toisaalta ammatilliseksi sotakouluksi. Tuon ajan kouluissa yleensä latinan kieli oli keskeisessä asemassa, mutta Haapaniemen sotakoulussa tärkeimmäksi vieraaksi kieleksi muodostui ranskan kieli, joka oli Euroopan tärkein kulttuurikieli. Lisäksi opetettiin myös saksaa ja venäjää, joskin venäjän opetus jäi vähäiseksi. Suomen kielessäkin, jota tähän aikaan ei vielä muissa oppilaitoksissa opetettu, annettiin opetusta Haapaniemessä, koska suomalaisia joukkoja piti komentaa sotilaiden äidinkielellä, vaikka varsinaisena komentokielenä olikin ruotsi. (Soininen 1974, 460–464.)

Vuosien 1788–89 ja 1808–1809 sotien aikana Haapaniemen sotakoulu oli suljettuna ja opettajat ja osa kadeteista määrättiin sotapalvelukseen. Sodan jälkeen taisteltiin Haapaniemen sotakoulun toiminnan jatkamisen puolesta. Haapaniemessä opettajana toiminut everstiluutnantti Otto Fieandt ryhtyi ajamaan topografikoulun perustamista Haapaniemeen. Fieandtin ehdotukseen suostuttiin, ja lokakuussa 1812 aloitti Haapaniemen sotakoulu toimintansa Topografikunnan nimellä. Topografikoulussa voi nähdä ensimmäisen juuren teknillisen korkeakoulun syntyyn sata vuotta myöhemmin. Vuonna 1816 tuli määräys Haapaniemen topografikunnan muodostamisesta vakinaiseksi kadettikouluksi. (Soininen 1974, 464–471.)

Suomen koululaitos Haapaniemen sotakoulun perustamisen aikaan

Haapaniemen sotakoulun merkitys koko maan sivistyksen kannalta oli suuri. Sotakoulun yleissivistävä oppiaines ei poikennut juurikaan triviaalikoulun koulutusohjelmasta. Tämän lisäksi koulussa opittiin sotilaan ja upseerin ammatti, joten jo Haapaniemen sotakoulua voi pitää maamme korkea-asteen ammatillisena koulutuksena. Vaikka numeroina tarkasteltaessa Haapaniemen sotakoulun oppilasmäärä oli pieni, 40–50 kadettia kerrallaan, on otettava huomioon tuon ajan opiskelijoiden kokonaismäärät. Koko maan oppikouluissa vuonna 1815 opiskelijoiden kokonaismäärä nousi vain 1540:een. (Wirilander 1974, 102–105.)

Vuoden 1724 koulujärjestys säilytti koulujärjestelmän kolmiportaisena: pedagogiot, triviaalikoulut ja lukiot. Koska Suomessa oli vain yksi lukio, Porvoossa, jouduttiin triviaalikoulusta siirtymään suoraan yliopistoon. Ruotsin ajan lopulla Suomessa oli kahdeksan (8) triviaalikoulua ja kymmenen (10) alemmaa oppilaitosta, pedagogioita. Piispa oli hiippakunnan koulutoimen ylin valvoja. (Vahtola 2003, 235–236.)

Turun yliopisto oli perustettu 1648. Teologinen tiedekunta oli yhä suurin ja merkittävin, ja pappien mutta myös enenevässä määrin hallinnollisen virkamieskunnan koulutus oli yliopiston tärkeä tehtävä. Yliopistoon otettiin 1800-luvun alkupuolella 140–180 ylioppilasta vuosittain. Koulutusta pyrittiin tehostamaan sillä autonomisessa Suomessa tarvittiin virkamiehiä. Toinen korkea-asteen oppilaitos, Haapaniemen sotakoulu koulutti upseereita sekä sotilas- että siviilihallinnon tarpeisiin. (Vahtola 2003, 237–239.)

Upseerit sääty-yhteiskunnassa

Haapaniemen aikana elettiin sääty-yhteiskunnan syvintä kehitysvaihetta. Kiihkeä virkahakuisuus, väestön pintakerroksen kiintee ja laajamittainen kytkeytyneisyys kruunun, kirkon tai kaupungin virkoihin, oli Suomen säätyläistön olennaisimpia elämänpiirteitä. Virka oli valttia, viraton miltei asematon yhteiskunnas-

sa. Virka sijoitti ja kytki haltijansa yhteiskunnalliseen arvonporastukseen, rankingjärjestykseen. (Wirilander 1974, 106–109.)

Mistä säädyistä eri virkakuntiin hakeuduttiin? Vaikka aateliemiesten mahdollisuudet sijoittua virkoihin olivatkin parhaat, nimenomaan aatelisto oli yhteiskunnan varsinainen miekankantaja, sen suojakilpi, sekä sotia että oikeudenloukkauksia vastaan. Lähinnä juuri sotalaitoksen upseerinvirat ja myös oikeuslaitoksessa ylin virkakerrostuma olivatkin aatelin varsinaista toimialaa. Muut virat olivat aatelittomien säätyjen miehittämiä. Aateliston mielenkiinto pappien, yliopisto- ja koulumiesten virkoihin oli mitätöntä. Sotilasviroissa oli aateliaisia vuonna 1800 noin 94 %. (Wirilander 1974, 184–186.)

Upseeristo muodostui enimmäkseen (80 %) sen omasta keskuudesta tulleesta aineksesta. Siis sotilaiden pojista tuli sotilaita. (Wirilander 1974, 206–208.)

Samaan tapaan kuin upseeristo säätyläistön toinenkin pääryhmä, papisto, oli sen omasta keskuudesta tullutta väkeä. Papiston yhteiskunnallinen kasvupohja oli kuitenkin selvästi laaja-alaisempi kuin upseeriston. Papin virka oli rahvaasta säätykierron tavallisin tavoite, enimmäkseen ainoa herrassääty, johon ”esipolvesta” yllettiin.

Sotilassukujen osuus kääntyi vuosisadan puolivälin jälkeen laskuun. Sotilassukujen pojat ikään kuin muuttivat armeijasta siviiliin. Upseerien kodeissa kasvaneiden nuorten sijoittuminen oli ennen kaikkea hakeutumista siviilialoille. Sotilashallinnossa tie oli tukossa.

Suomen sota 1808–1809 osoitti maanpuolustuksen osalta selvästi Haapaniemen sotakoulun merkityksen. Koulun opettajat ja kadetit mukaan luettuna koulun sotapanos oli yhteensä 149 miestä. Kuitenkin Haapaniemen osuus itse sotatoimiin oli huomattavasti suurempi kuin tämä lukumäärä tuo esiin. Haapaniemen kadetit olivat saaneet paremman sotilaskoulutuksen kuin muut armeijan upseerit. (Kuosa 1978, 25–39.)

Haapaniemestä koulutuksen saaneiden kadettien osuus Suomen sodan ylimmän päällystön joukossa jäi pieneksi. Everstejä

oli kaksi (Gustaf Aminoff ja August Fredrik Armfelt). Kolme yleni sodan aikana everstiluutnantiksi (J. H. Fhurumark; K. G. Nyberg ja P. A. Grotenfelt) Haapaniemen kadeteista yhdeksän yleni majuriksi Suomen sodan aikana. Kymmenet Haapaniemen kadeteista palvelivat ansiokkaasti kapteeneina tai ratsumestareina, luutnantteina ja vänrikkeinä. (Kuosa 1978, 39.)

Kaiken kaikkiaan 120:stä sodasta hengissä selvinneestä Haapaniemen kadetista viitisenkymmentä (50) siirtyi palvelemaan Ruotsin armeijaan, 34 värväytyi suomalaisiin joukko-osastoihin ja kymmenkunta siirtyi Venäjän palvelukseen.

Suomen siviilihallinto tarvitsi upseereita. Siviilihallintoon siirtyneitä olivat mm. eversti Gustaf Aminoff, everstiluutnantti Samuel von Born, eversti Johan Abraham Tjernschantz sekä majuri Abraham Joakim Molander. Heistä tuli senaattoreita ja maaherroja. Vanha Anjalan mies Gustav Ladau oli senaatin jäsenenä 20 vuotta. Luutnanttina armeijasta eronnut Vilhelm Blidberg yleni Suomen Pankissa ylitirehtööriksi. Carl Gustav Tawaststjerna puolestaan päätyi Suomen maanmittaushallituksen ylitirehtööriksi. Haapaniemen sotakoulun kasvatit sijoittuivat laaja-alaisesti suomalaiseseen yhteiskuntaan ja saavuttivat arvostetun aseman. (Kuosa 1978, 39–41.)

Haminan kadettikoulu mahdollisuutena korkea-asteen ammatilliseen koulutukseen 1819–1903

Yhteiskunta muuttuu

1800-luvulla elettiin vähitellen murtuvan sääty-yhteiskunnan aikaa. Koska syntyvyys oli ylimmissä säädyissä paljon pienempi kuin rahvaan keskuudessa, kansa oli kasvamassa säätyjen ohi. Ylimmät säädyt pitivät aina vain huterammin valtaa käsissään. Aatelilla oli kuitenkin yhä hallussaan noin puolet valionhallinnon korkeista viroista.

Säätyläistöä kasvattivat niin opiskelu oppikouluissa, upseerikoulussa ja yliopistossa, kuin yhteiskunnan kasvava monipuolistuva ammattirakenne ja vaurastuminen. Julkisten virkojen määrä

kasvoi nopeasti. Säätyläisten nuorille vesoille avautui myös Venäjän, suurvallan, palveluksessa runsaasti vakansseja virkamiehinä ja upseereina.

Suomen taloudellista kehitystä ja talouspolitiikkaa leimasi entisen menon jatkuminen aina 1830-luvulle asti. Keskeistä oli maatalouden suosiminen ja talouden ja kaupan suojeleminen ankarin tullein ja tuontikieloin. Muutosta vuosisadan puolivälissä merkitsi teollistumisen ripeä käynnistyminen ja ulkomaankaupan piristyminen. Aleksanteri II:n aikana voitiin jo ryhtyä toteuttamaan uutta liberaalia talouspolitiikkaa. Ruukkeja syntyi ja metsien arvo kohosi, maa teollistui ja varallisuutta levisi jokivarsia pitkin maaseudulle metsän arvon kohotessa. (Vahtola 2003, 208–223.)

Vielä 1800-luvun alkupuolella pappiskasvatuksen tarpeet ohjasivat edelleenkin koulutusta, mutta nyt otettiin ylä-alkeiskoulussa ja lukiossa käyttöön linjajako: toinen linja oli papeiksi aikoville, toinen muille aloille tähtääville. Tämäkin jo enteili kirkollisen yhtenäiskulttuurin alkavaa rapautumista, yhteiskunnan eriytymistä ja eri alojen asiantuntemuksen tarvetta. Lukioita alettiin perustaa lisää, koska vain ne antoivat pääsyn Aleksanterin yliopistoon. (Vahtola 2003, 236.)

Ylioppilastutkinto yliopiston sisäänpääsykuulusteluna toimi sosiaalisena seulana, joka siivilöi ja valikoi, ketkä saattoivat kohota yhteiskunnan ylimpiin kerroksiin. Ylioppilastutkinnon suorittaminen ja tutkintojen kautta saavutettu virkaura tuli yhä useamman nuorukaisen, myös aatelisen, päämääräksi, sotilasuran sijaan.

Suomen siirtyminen Venäjän keisarikunnan osaksi vaikutti erityisesti suomalaisen upseeriston asemaan. Ruotsalainen sotalaitos lakkautettiin Suomesta. Aatelisten nuorukaiset ryhtyivät hakeutumaan siviilivirkamiesuralle.

Kun koulutoimi erotettiin 1860-luvulla kirkosta, edellyttivät muutokset myös oppikoululaitoksen toiminnan perusteiden säätämistä. Se toteutettiin 1872 annetun koulujärjestyksen muodossa. Laki oli koululakina voimassa 1980-luvun alkuvuosiin asti.

Koulujärjestyksen mukaan oppikouluja olivat lyseot (8-vuotiset), reaalikoulut sekä tyttökoulut. Reaalikouluissa ei luettu latinaa ja niistä ei voinut siirtyä lukioon. Suomessa oli 1870-luvun alussa toiminnassa yhdeksän yliopistoon johtavaa koulua. (Kaarninen & Kaarninen 2002, 78, 81.)

Suomenmielisten, fennomaanien organisoima liike yksityisten oppikoulujen perustamiseksi kasvatti suomenkielisten oppikoulujen opiskelijoitten lukumäärää kovaa vauhtia. Vuosisadan vaihteessa oppikoulun aloitti 11-vuotiaitten ikäluokasta kuitenkin vajaa 3 %. Opiskelijoiden rekrytoinnissa Kadettikoulu joutui yllättäen tiukkaan kilpailutilanteeseen oppikoulutietä yliopistoon suuntautuvan opintien kanssa.

Haminan kadettikoulu osana murtuvaa sääty-yhteiskuntaa Haapaniemen Topografikoulun muuttuminen Suomen kadettikouluksi vuonna 1819 viestitti Venäjän keisarin myönteistä suhtautumista Suomea kohtaan. Sotilaallisen koulutuksen uudelleen käynnistämiseen Suomessa oli myös vahvoja sosiaalisia syitä. Haluttiin luoda työpaikkoja upseereille, joiden mahdollisuudet Suomessa olivat huomattavasti kaventuneet vanhojen ruotsalaisten joukko-osastojen lakkauttamisen myötä. Siviilivirkamies- ja juristikunnan sekä kirkollisten virkojen lisääntyminen ei kompensoinut sotilaallisten tehtävien vähenemistä.

Kadettikoulun johtaja Thesleffin ehdotuksen mukaan Suomen kadettikouluun liitettiin alkeiskoulu 1821. Kaksiluokkaisen alkeiskoulun päämääränä oli varustaa kadettiopintoihin tähtäävät pojat riittävällä yleissivistyksellä. Alkeiskoulu toimi hyvin ainakin rekrytointivälineenä.

Sisäänpääsystä päätti koulun johtaja "isän ensisijaisesti sotilaallisten ansioiden" perusteella. Sisäänpääsystä merkitsi lisäksi etua, jos isä oli aatelissukuinen. Esimerkkinä tämän säännön soveltamisesta on koulunjohtaja Thesleffin päätös vuodelta 1833 siitä, että "aateliseen kuulumattoman hakijan oli oltava 10 % pätevämpi kuin aatelisen päästäkseen kadetiksi". (Screen 2003, 30–32.)

Suomen kadettikoulun opetusohjelma oli laaja ja yksityiskohtainen. Kadettikoulu opetti 1820-luvulla matematiikkaa, venäjää, ranskaa ja saksaa kaikilla neljällä luokalla, mutta ruotsia vain ensimmäisellä ja toisella. Ammattiaineiden opettaminen aloitettiin kolmannella luokalla.

Kadettikoulu ei vielä kuulunut ahtaassa mielessä Suomen koululaitokseen, eikä sillä ennen 1860-luvulla tapahtuneita uudistuksia ollut juurikaan kytkentöjä itse koulutusjärjestelmään. Fennomaanien yhteiskunnallinen liike, joka korosti suomenkielistä kansallista identiteettiä, tuli aiheuttamaan Kadettikoululle suuria ongelmia. 1860-luvulta lähtien vanha aatelis-, pappis-, porvaris- ja talonpoikaissäätöihin perustuva yhteiskunta mureni. Yksilön säätytausta menetti merkitystään koulutuksen ja varallisuuden alkaessa määrittää sosiaalista asemaa. Säätytaustan perusteella valikoiva Suomen kadettikoulu ei enää vastannut entistä liberaalimman ja sosiaalisesti liikkuvamman yhteiskunnan odotuksia. (Screen 2003, 40–42.)

Suomen ja Venäjän väliset ristiriidat lisääntyivät 1800-luvun lopulla. Suomen senaattiin valittiin puhtaasti poliittisia lähtökohtia edustavia senaattoreita virkamiessenaattoreiden tilalle. Venäjä puolestaan pyrki heikentämään ruotsinkielisen yläluokan valta-asemaa. Senaatissa Kadettikoulu joutui keskelle suomen kielen asemasta käytyä kiistaa. Kehitys alkoi suomen kielen asemaa parantaneesta kieliasetuksesta (1863), mutta ruotsinkielinen säätyläistö ei suinkaan ollut valmis hyväksymään ruotsin syrjäyttämistä. Suomen kielen puolesta toimivat kansallismieliset fennomaanit tekivät yhteistyötä Venäjän kanssa, kun taas vanhankantaiset ruotsinkieliset svekomaanit, olivat usein Venäjän vastaisia.

Kun vuonna 1881 perustettiin Suomen sotaväki, joka perustui yleiseen asevelvollisuuteen, alkoivat suomenmielisten hyökkäykset Kadettikoulun ruotsalaisuutta vastaan. Fennomaanit todistelivat, että koulu ei tuottanut riittävästi suomenkielisiä upseereita, jotka pystyisivät toimimaan yhdessä sotaväen suomenkielisten miesten kanssa. Joissakin sanomalehdissä menttiin jopa niin pitkälle, että väitettiin että "ei koulusta valmistuneilla ruotsin-

kielisillä upseereilla ollut kansallistunnetta, eivätkä he tunteneet yhteenkuuluvuutta suomenkielisten miestensä kanssa”.

Kadettien joukossa oli peräti vähän suomenkielisiä. Esimerkiksi lukuvuoden 1872–73 alussa heitä oli vain kaksi. He jäivät kurio-siteeteiksi koska venäjänkielisiäkin oli kolme ja saksankielisiä seitsemän ja 110 ruotsinkielistä kadettia. (Screen 2003, 54–55.)

Kadettikoulun koulutusta pyrittiin kuitenkin uudistamaan. Pääsyvaatimukseen liittyvät yhteiskunnalliset rajoitukset pyyhkäistiin 1863 syrjään ja koulu avattiin kaikille yhteiskuntaluokille. Yleissivistävä opetus tuli järjestää vastaamaan Suomen oppikoulujen käytäntöä. Kadettikoulun yleissivistävät luokat suorittaneet kadetit saivat mahdollisuuden suorittaa ylioppilastutkinnon, kun taas koko kadettikurssin erikoisluokkineen läpäisseet saivat oikeuden päästä opiskelemaan yliopistoon. Kadettikoulun opetus liitettiin siis koulujärjestelmän osaksi. (As.kok. 1863, no. 20: Julistus Suomen kadettikoulun uudelleenjärjestämisestä, 6.5.1863.)

Kuitenkaan Kadettikoulu ei päässyt sopusointuun suomalaisen yhteiskunnan kanssa näillä muutoksilla. Venäjän sotilasoppilaitosten yllähallinto kustansi Haminan kadeteille 40 vapaaoppilaspaikkaa, ja koulunjohtaja Enckell määräsi, että ne annettiin upseerien, siviilivirkamiesten, lääkärien, papiston ja Suomen aateliston pojille – toisin sanoen melkein samoille säätyryhmille, joista kouluun oli otettu oppilaat ennenkin. (Screen 2003, 65.)

Venäläistämistä vastaan

Suomen kadettikoulu kävi lisäksi toivotonta taistelua venäläistämistä vastaan. Suomenmielisten arvostelu julkisessa sanassa Kadettikoulun ”ruotsalaista olemusta” vastaan jatkui. Upseeriuran laskevasta suosiosta tuli Kadettikoululle suuri ongelma. Kouluun pyrkimistä ei edistänyt sekään, että upseeriksi haluavat suomalaiset, joilla oli tarkoitukseen sopiva koulupohja, valmistuivat nopeammin ja halvemmalla kuin Venäjän junkkari-koulussa kuin Suomen kadettikoulussa.

Tuon ajan nuorilla oli lisäksi teollistuvassa Suomessa valittavana huomattavasti suurempi määrä ammatteja kuin aikaisem-

min. Tämä näkyi Kadettikoulussa hakijamäärän laskuna ja keskeyttämisinä.

Suomen sotaväen kannalta se, että Kadettikoulusta ei valmistunut upseereita tarpeeksi, aiheutti ongelmia. Kadettipulaa pyrki koulunjohtaja Enckell ratkaisemaan siten, että perustettiin yleissivistävä valmistava luokka koulun yhteyteen. Koska sisäänpääsy kouluun rajoitettiin koskemaan taas säätyläistön poikia, sekään ei pelastanut koulua. (Screen 2003, 76.)

Kadettikouluun pääsy olisi Suomen senaatin mielestä ratkaistava kielellisen ja yhteiskunnallisen tasa-arvon pohjalta. Sen mielestä Kadettikoulu ei saisi olla säätyläisten omien etujen suojelija, vaan sen tulisi olla upseerikoulu, johon otettaisiin nuoria miehiä kaikista Suomen yhteiskuntaluokista riippumatta siitä puhuivatko he suomea vai ruotsia.

Ruotsinkielisen yläluokan perheiden poikien ja opettajien suuri enemmistö tuki kuitenkin koulun säilymistä ruotsinkielisenä laitoksena, kun samaan aikaan suomi voitti alaa kasvavan sivistyneistön kielenä. Ristiriita oli ilmeinen.

Osana venäläistämistoimia Suomen sotaväki lakkautettiin vuonna 1901 Suomen kaartin pataljoonaa lukuun ottamatta. Suomen kadettikoulun sulkeminen tapahtui asetuksella v. 1903. Upseerien kouluttaminen autonomisessa Suomessa oli päättynyt. (Screen 2003, 85–91.)

Kadettikoulun lakkauttaminen oli väistämättömän prosessin lopputulos. Koulu ei ollut sopeutunut suomalaisen yhteiskunnan muutoksiin. Siitä oli tullut entisten etuoikeutettujen yhteiskunnallisten ja sosiaalisten luokkien ja sotilaallisen koulutuksen relikti. Vanha sääty-yhteiskunta oli pääosin purkautunut ja Suomi oli muuttunut nopean säätykierron yhteiskunnaksi.

Suomalaisia upseereita maailmalla 1800-luvulla

Suomen Kadettikoulun käyneiden sijoittuminen yhteiskuntaan on mielenkiintoista tutkittavaa. Suuri osa suomalaisista ammatillisista palveli Suomeen sijoitetuissa venäläisjoukoissa, mis-

sä heidän paikallistuntemuksensa pääsi oikeuksiinsa. Eräs esimerkki komeasta virkamiesurasta Venäjällä on vapaaherra I. R. Munckin ura. Hän palveli Napoleonin sotien aikana Pariisissa aliluutnanttina ja teki sitten ilmiömäisen uran keisarihuonetta lähellä olevana Preobrazhenskin Kaartin komentajana. Munckista tuli sittemmin kadettikunnan johtaja ja Aleksanterin yliopiston sijaiskansleri. Lopuksi hänet ylennettiin jalkaväen kenraaliksi. (Klinge 1997, 9–11.)

Monet suomalaiset Haminan upseerit osallistuivat keisarikunnan sotiin ja laajentumiseen erityisesti etelässä Turkissa ja Kaukasuksella sekä idässä Aasian eri osissa, Alaska ja Sitka mukaan luettuina, ja edelleen Puolan kapinan kukistamiseen ja lopuksi Japanin sotaan ja Ensimmäiseen maailmansotaan. Uusi Suometar kirjoitti 1877, että "Venäjällä palvelevien upseerien määräksi arvioitiin melkein 2000". Korkeimmissa arvoasteissa palveli kaksi jalkaväen kenraalia (Ramsay, Nordenstam) ja yksi tykistökenraali (Segercrantz), 13 kenraaliluutnanttia, 26 kenraalimajuria, 95 everstiä, 87 everstiluutnanttia ja 57 majuria eli yhteensä 281 esikuntaupseeria. Tämän lisäksi tulivat meriupseerit. Ruotsi-Norjassa oli aktiivipalveluksessa 32 kenraalia. (Klinge 1997, 11–12.) Suomalainen upseerikoulutus antoi mahdollisuuden sijoittua kansainvälisiin tehtäviin ja menestyä niissä.

Itsenäisen Suomen upseerikoulutus osana Suomen koulutusjärjestelmää

Suomen upseerikoulutus organisoitiin uudelleen itsenäisen Suomen alkuvuosina (1919–1924.) Vuoden 1918 sodan jälkeen ensimmäisinä sotakouluina aloittivat toimintansa Kadettikoulu, Reserviupseerikoulu ja Sotakorkeakoulu. Yksinomaan tai pääasiassa upseerikoulutusta antoivat tällöin edellisten ohella Merisotakoulu, Ilmasotakoulu, Taistelukoulu, Sotatekninen koulu sekä Sotilashallinnollinen koulu, mutta sodan jälkeistä Suomen armeijaa organisoitaessa kouluttaja- ja opettajapula oli suuri ongelma. (Kilkki 1978, 132–140.)

Hallitus jätti maaliskuussa 1929 eduskunnalle esityksen uudeksi laiksi upseerien opetuslaitoksista. Tähän esitykseen sisältyi myös ehdotus Sotakorkeakoulun vakinaistamisesta. Uusi laki upseerien opetuslaitoksista vahvistettiin maaliskuussa 1930. Asetuksessa mainittiin erikseen sotatieteellisen koulutuksen rinnalla korkeakoulun tehtäväksi myös sotateknillisen koulutuksen antaminen. (Kilkki 1978, 295–30.) Tärkeintä kuitenkin oli, että upseerikoulutus oli saanut vakiintuneet muotonsa ennen II maailmansotaa. Vuoden 1919–39 välisenä aikana valmistui Kadettikoulun eri linjoilta, yleiseltä linjalta, tykistölinjalta, pioneeri- ja viestilinjalta ja ilmasotalinjalta 1 559 kadettia. Näiden lisäksi 77 merivoimien upseeria sai koulutuksensa ennen Merisotakoulun perustamista.

Upseeristomme oli 1920- ja 1930-luvuilla peruskoulutukseltaan epäyhtenäinen, viitataan "vanhan väen upseerien", jääkäriupseerien, markovillaisten ja kadettiupseerien kirjavaan peruskoulutukseen. Jääkäriupseerien koulutus oli kapea-alaista. Markovillaisten koulutus oli puolestaan poikkeuskoulutusta, jossa katsottiin aiempaa koulusivistystä läpi sormien. Tässä ryhmässä oli paljon mm. työväestöstä lähtöisin olevia kadetteja. Voi olla, että kuitenkin Talvisotaa ja Jatkosotaa ajatellen kirjava koulutustautta ankkuroi upseerit monipuolisesti miehistöön. Ongelmassa saattoi olla positiivinenkin puolensa. Kadettiupseerien lisääntyvän osuuden vuoksi oli koulutuksen epäyhtenäisyys sotien loppuun mennessä poistumassa. (Saarikoski 1968, 177–223.)

Suomalaisella kansa- ja oppikoululaitoksella ja siihen kytkeytyvällä yliopisto-opetuksella oli suuri merkitys yleisen sivistystason nostajana. Vuosien 1939–1944 sotia ajatellen kyky puolustaa itsenäistä Suomea pohjautui karkeasti yleistäen ensisijassa kahteen tekijään: toisaalta vuosien 1866 ja 1921 organisoituun kansanopetukseen ja toisaalta 1920- ja 1930-luvuilla toteutettuun kansainvälisestäikin korkeatasoiseen upseerikoulutukseen.

Kansanopetus loi kansan syvissä riveissä "koti, uskonto ja isänmaa" -hengessä pohjan vuoden 1918 sodan jälkeen henkiselle maanpuolustukselle. Upseerikoulutus voi keskittyä ammattikou-

lutukseen kansa- ja oppikoululaitoksen huolehdittua yleisivistävästä koulutuksesta. Upseeriston ammattitaito oli maassamme kansainvälisesti korkeatasoista.

Vihdoin 1990-luvulla saatiin kaikki upseerikoulutus kootuksi saman katon alle Maanpuolustuskorkeakouluun. Maanpuolustuskorkeakoulun perustutkinto-osastoksi tuli Kadettikoulu. Kadettikoulu, Taistelukoulu ja Sotakorkeakoulu lakkasivat 1.1.1993 olemasta itsenäisinä joukko-osastoina. Näiden toiminnat jatkuivat perustutkinto-osaston sekä jatkotutkinto-osaston esiupseeri- ja yleisesikuntaupseerikurssien nimillä.

Erityisen tärkeää upseerikoulutusta uudistettaessa oli se, että se kytkettiin systemaattisesti osaksi yliopistokoulutusta. Upseerien nelivuotinen peruskoulutus, 160 opintoviikkoa, rinnastettiin suoraan yliopistojen ja korkeakoulujen perustutkintoihin. Maanpuolustuskorkeakoulusta tuli tiedekorkeakoulu muiden korkeakoulujen rinnalle. Tällä on varmasti myönteinen vaikutus toisaalta suomalaisen yhteiskunnan toimivuuteen toisaalta upseerien liikumismahdollisuuksiin sotilas- ja siviilihallinnon ja elinkeinoelämän välillä. Jo yksinomaan Maanpuolustuskorkeakoulun tarjoama upseerien perus- ja jatkokoulutus sekä tutkijakoulutus on korkeatasoista suomalaisessa yhteiskunnassa. Upseerikoulutus elää mukana yhteiskunnan muutoksissa.

Upseeriston sosiaalisella taustalla on suuri merkitys ammatin arvostukseen ja maanpuolustuksen uskottavuuteen. Itsenäisyyden ajan kadettiupseerien isät ovat melko tasaisesti jakautuneet eri elinkeinoryhmiin. Kuitenkin palveluelinkeinojen suhteellinen osuus korostuu. Tämä on ymmärrettävää sillä teollistumisen eräänä seurauksena syntyi suomalaiseenkin yhteiskuntaan keskiluokka, jonka merkitys korostui koko elinkeinoelämässä. Kuten edellä olen todennut, sotilaan ammatin periytyminen oli 1700- ja 1800-luvulla yleistä. Itsenäisyyden ajan kadeteista oli vuoteen 1967 mennessä 23,3 % kantahenkilökunnan lapsia. Sotilaiden perillisten osuus on kuitenkin vähentymässä ja upseerien sosiaalinen tausta on laajentunut. Upseerin ammatti ei ole enää vain virkamiesten perillisten ammatti. Sosiaalinen etäisyys upseerin

ammattiin on ollut lyhin henkisen työn piirissä. Tilastomateriaalisesti upseeristo on ollut ylä- ja keskiluokkavoittoinen. Sotien jälkeen ylimmän kerroksen, keskiluokan ja maanviljelijöiden osuus on ollut lievässä laskusuunnassa ja työväestön osuus nousussa. (Saarikoski 1968, 177–223.) Upseeristo on sosiaaliselta kerrostuneisuudeltaan muistuttanut oppikoulunopettajia ja liike-elämän johtajistoa. Tärkeintä on, että maamme upseeristo rekrytoituu koko maan nuorison parhaimmiston joukosta. Naisten pääsy upseerikoulutukseen laajensi entisestään upseerien tartuntapintaa yhteiskunnassa. Se tulee edelleen lisäämään upseerin ammatin arvostusta ja nostamaan puolustustahdon uskottavuutta kansan keskuudessa.

Maanpuolustus on aina koko kansan asia, mutta korkeatasoinen upseerikoulutus on puolustustahdon selkäranka.

Lähteet

- AUTIO, V-M. 1986. Ensimmäisen tasavallan kulttuuripoliittikka 1917–1944. Pieksämäki: Sisälähetysseuran kirjapaino, Raamattutalo.
- AUTIO, V-M. 1990. Jälleenrakennuksen ja kasvun kulttuuripoliittikka 1950–1965. Teoksessa Opetusministeriön historia V. Pieksämäki: Sisälähetysseuran kirjapaino, Raamattutalo.
- AUTIO, V-M. 1993. Suuri järjestelmien aika koittaa 1966–1980. Hyvinvointivaltion koulutus- ja kulttuuripoliittiset visiöt haasteiksi uudistuneelle opetusministeriölle. Teoksessa Opetusministeriön historia VI. Pieksämäki: Sisälähetysseuran kirjapaino, Raamattutalo.
- AUTIO, V-M. 1997. Vakiintuneisuudesta uusien muotojen etsimiseen 1981–1995. Teoksessa Opetusministeriön historia VII: Pieksämäki: Sisälähetysseuran kirjapaino, Raamattutalo.
- ELIO, K. 1973. Otto Kaarle von Fiantt - suomalainen upseerikouluttaja. Historiallisia tutkimuksia, julkaissut Suomen Historiallinen Seura 91. Forssa: Forssan kirjapaino Oy.

- HANHO, J. T. 1947. Suomen oppikoululaitoksen historia I. Ruotsin vallan aika. Porvoo: Werner Söderström osakeyhtiö.
- HANHO, J. T. 1955. Suomen oppikoululaitoksen historia II 1809–1872. Porvoo: Werner Söderström osakeyhtiö.
- JONASSON, F. (TOIM) 1930. Suomen armeija. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- KAARNINEN, M. & KAARNINEN, P. 2002. Sivistyksen portti. Ylioppilastutkinnon historia. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- KILKKI, P. 1978 Upseerikoulutus itsenäisessä Suomessa. Teoksessa Suomalainen upseerikoulutus 200 vuotta 1779–1979. Joensuu: Pohjois-Karjalan kirjapaino Oy.
- KIUASMAA, K. 1982. Oppikoulu 1880–1980. Oppikoulu ja sen opettajat koulujärjestyksestä peruskouluun. Oulu: Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen.
- KLINGE, M. 1997. Kaukana ja kotona. Helsinki: Schildts.
- KUIKKA, M. T. 2001. Kansanopetuksen suuret linjat. Teoksessa Koko kansan koulu – 80 vuotta oppivelvollisuutta. Suomen Kouluhistoriallinen Seura ry. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- KUOSA, T. 1978. Upseerikoulutus ennen itsenäistymistä Teoksessa Suomalainen upseerikoulutus 200 vuotta 1779–1979. Joensuu: Pohjois-Karjalan kirjapaino Oy.
- LIENE, T. 2002. Käsi kalvan kahvassa. Suomalaisen upseerikoulutuksen lyhyt historiikki. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- LINDSTRÖM, A. 1979. Ylioppilastutkinnon muotoutuminen autonomian aikana. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- LINDSTRÖM, A. 2001. Tie oppivelvollisuuden säätämiseen. Teoksessa Koko kansan koulu - 80 vuotta oppivelvollisuutta. Suomen Kouluhistoriallinen Seura ry. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- NORDENSTRENG, S. 1930. Haapaniemi Krigsskola och Topografiska kor. Historik. Helsingfors: Mercators tryckeri aktiebolag.

- NURMI, V. 1966. Maamme ensimmäisen kansakoululaitoksen synty. Teoksessa *Kansakoulu 1866/1966*. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- NURMI, V. 1988. *Uno Cygnaeus. Suomalainen koulumies ja kasvattaja*. Helsinki: Valtion Painatuskeskus.
- PAULAHARJU, J. & SINERMA, M. 1996. *Kunnia kestävän palkka. Constantem decorat honor. Kadettikunta 75 vuotta 1921–1996. Kadettikunta ry*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- SAARIKOSKI, P. 1968. *Tiede ja Ase -lehti 12/1968; 177–223*.
- SALMINEN, J. 1995. *Yksityiset oppikoulut autonomian aikana. Yksityisoppikoulujen historia 1872–1977*. Helsinki: Painatuskeskus.
- SCREEN, J. E. O. & SYRJÖ, V-M, 2003. *Keisarillinen Suomen Kadettikoulu 1812-1903. Haminan kadetit koulussa ja maailmalla*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- SOININEN, A. M. 1954. *Rantasalmen historia. Pieksämäki: Sisälähetysseuran kirjapaino, Raamattutalo*.
- VAHTOLA, J. 2003. *Suomen historia. Jääkaudesta Euroopan unioniin*. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- VILJANEN, T. V. 1978. *Upseerikoulutus itsenäistymisvaiheessa. Teoksessa Suomalainen upseerikoulutus 200 vuotta 1779–1979. Joensuu. Pohjois-Karjalan kirjapaino Oy*.
- WIRILANDER, K. 1974. *Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721–1870*. Helsinki: Forssan kirjapaino.
- WIRILANDER, K. 1989. *Savo kaskisavujen kautena 1721–1870. Teoksessa Savon historia III*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.